

SZEMLE

Bibliothek, Bibliothekar, Bibliothekswissenschaft. Festschrift Joris VORSTIUS, zum 60. Geburtstag dargebracht. (Hrsg. v. Heinrich ROLOFF.) Leipzig, 1954. Harrassowitz. VII, 440 l.

A német könyvtártudománynak és könyvtárosképzésnek kimagasló alakja Joris VORSTIUS. Kitűnő könyvtárosi képességei és erényei — érzék a nagy összefüggések és elméleti alapok iránt, gondos, körültekintő munka, rendkívüli alaposság, nem mindennapi munkabírás — a kezdő könyvtárosnak már néhány év alatt olyan jó nevet szereztek, hogy őt kérték fel az akkori idők egyik legjelentékenyebb nemzetközi bibliográfiai kiadványához, az 1925-ben M. GODET szerkesztésében megjelent *Index bibliographicus*-hoz a német anyag összeállítására. Ettől kezdve töretlen lendülettel és munkakedvvel folytatta könyvtártudományi munkásságát, főleg három területen: mint a könyvtártudományi bibliográfia világhírre emelkedett művelője,¹ mint a bibliográfia- és katalógus-elmélet és a könyvtártörténet fontos kérdéseinek feldolgozója önálló monográfiákban,² számos nagylekzetű és 100-at meghaladó kisebb cikkekben,³ s végül a berlini egyetemen a könyvtártudománynak és bibliográfiának immár több mint egy negyedszázadon át előadó tanáraként, ahol a német könyvtáraknak számos kitűnő munkatársat nevelt.

Nem csoda, hogy az az emlékkönyv, amelyet 60. születésnapja megünneplésére tisztelői és tanítványai, a német könyvtárosok nesztorával, Georg LEYH-jel élükön, a kitűnő katalógus elméleti író, Heinrich ROLOFF szerkesztésében kiadtak, magas igényeket támasztott társszerzőivel szemben. Ennek következtében a harmincegynehány tanulmány — amelynek szerzői közt németeken kívül osztrákokat és néhány más nemzetiségű közép- és délkelet-európai könyvtárost is találunk, magyart, sajnos nem — összességében rendkívül tartalmas, sokoldalú, bár elsősorban VORSTIUS érdeklődési irányai-
ban mozgó, igen színvonalas kiadvány hármasságban (I.: *bibliográfia és tudománytörténet*, II.: *könyvtári igazgatás és könyvtári gyakorlat*, III.: *könyv- és könyvtártörténet*).

Sajnos, terünk nem engedi, hogy a könyv minden közleményét egyenként és behatóbban ismertessük, s így — anélkül, hogy ezzel bármiféle értékkülönbséget akarnánk kifejezni — csak azokat emeljük ki, amelyek tárgyuk miatt a magyar könyvtárosok szempontjából különleges érdeklődésre számíthatnak.

¹ Főleg az *Internationale Bibliographie des Buch- und Bibliothekswesens* c. 1928-tól 1941-ig és az *Internationaler Jahresbericht der Bibliographie* c. 1930-tól 1940-ig évente megjelent szelektív kiadványaival és az *Index bibliographicus*-nak 1931-ben most már az ő és GODET társszerkesztésében megjelent 2. kiadásával.

² Ezek közül legfontosabbak: *Übungsbeispiele zu den preussischen Katalogisierungsvorschriften*. 1—2. T. Stettin, 1927., 1929. — *Der gegenwärtige Stand der primären Nationalbibliographie in den Kulturländern*. Leipzig, 1930. — *Die Katalogprobleme im Spiegel der ausländischen Fachliteratur seit 1930*. Leipzig, 1933. — *Grundzüge der Bibliotheksgeschichte*. Leipzig, 1935. — *Neuere Bibliotheksgeschichte des Auslandes*. Leipzig, 1940. — *Die Sachkatalogisierung in den wissenschaftlichen Allgemeinbibliotheken Deutschlands*. Leipzig, 1948. — *Ergebnisse und Fortschritte der Bibliographie in Deutschland seit dem ersten Weltkrieg*. Leipzig, 1948.

³ Főleg a nagytekintélyű *Zentralblatt für Bibliothekswesen* hasábjain, amelyek 1936 óta állandó munkatársa, 1947 óta pedig szerkesztője.

T. BOROV *Bulgária primér nemzeti bibliográfiája* c. terjedelmes tanulmányából megtudjuk többek közt, hogy a bolgár könyv- és periodikaanyagról a legújabb időkgig van már teljes retrospektív bibliográfia; hogy 1949 óta egy gyorsan és jól referáló havi folyóirat, a *Bölgarszki Knigopisz* tájékoztat az új megjelenésekről, és hogy ezt már nem a szófiai nemzeti könyvtár, hanem 1953 óta az állami könyvkamara szerepét betöltő Bulgár Bibliográfiai Intézet szerkeszti. — O. FEYL (*A Szovjetunió Könyvkamarája bibliográfiáinak szakbeosztása*) összehasonlítva a nyugat- és keletnémet nemzeti bibliográfiák szakbeosztását a Könyvkamaráéval arra a következtetésre jut, hogy az előbbiek még az idealizmus világnézetét tükrözik, és hogy a Német Demokratikus Köztársaság minden társadalomtudományi bibliográfiájának a szovjet szakbeosztási példa alapjára kell helyezkednie. — W. FUCHS *A tudományok rendszerezéséhez és ügyvezett egységéhez* címen hatalmas tudományos apparátussal száll vitába SPRANGER *A tudományok egysége, egy probléma* c. tanulmányával. — G. REICHARDT (*Az annotáció jelentősége a bibliográfia és katalógus szempontjából*) az egész bel- és külföldi anyag szuverén ismeretében arra figyelmeztet, hogy a német könyvtárak elmaradtak a bibliográfiák és katalógusok annotálása terén, és „a muzeális könyvtár passzivitásában és anonimitásában” leledzenek, szemben a nyugati és keleti könyvtárak erőteljes olvasószolgálati szellemével. Ennek egyik jelentős okát abban látja, hogy a könyvtárosok között elsősorban többségben vannak a filológusok. — H. ALKER (*A tárgyi katalógizálás története a bécsi Egyetemi Könyvtárban, 1774–1954*) arra a következtetésre jut, hogy „az évtizedek óta a legjobban bevált „mechanikus felállítás (numerus currens) — Schlagwortkatalogus” kapcsolattól többé egy osztrák könyvtár sem fog eltérni”. — W. BAUHUIS sajnálatosan rövidre szabott, nagy tárgyi tudásról tanuskodó cikkében (*Egyszerűsítések a könyv könyvtári menetében*) különösen a külföldi könyvtárak gyakorlati újításairól számol be. — C. FLEISCHHACK (*Deutsche Bücherei és központi katalógizálás*) tanulmányából megtudjuk, hogy a lipcei nagy könyvtár kitűnő nyomtatott címkartonjainak 1953-ban már ismét annyi rendelője volt, mint 1937-ben, a címkartonnyomtatás megindulásának évében. — W. GÖBER (*Egy egyetem könyvtárügye, mint egység*) a berlini Humboldt Egyetemnek még mindenestre eléggé korlátozott körű hálózati szerepét ismerteti. — H. GRUNWALD *A szakkönyvtáros* a természettudományi és technikai szakkönyvtáros különleges feladataival és kiképzésével foglalkozik. — F. HORÁK a valójában csak most kifejlődésben levő cseh-szlovák tudományos akadémiai könyvtár feladatait vázolja fel. — H. KUNZE *Megjegyzések a tudományos könyvtárak és a dokumentáció témájához* c. cikkében megállapítja, hogy annak idején a német nagykönyvtárak nem vállalták a természettudományos-technikai dokumentációt, azt tehát maga a német ipar szervezte meg. Ha most ezt az idők sürgetése ellenére a szellemtörténet területén sem valósítják meg, annak végzetes következményei lehetnek a könyvtárakra, mert azt bizonyítanak be, hogy a könyvtárak nem élő intézmények és nem szolgálgják az életet. — H. MOCK (*Szisztema és Schlagwort*) a tárgyi katalógus leghelyesebb megoldásának a szisztematikus katalógust tartja, bő Schlagwortmutató-kiegészítéssel. De azért — mint a lipcei Egyetemi Könyvtár igazgatója — a „Schlagwort”-elvet és -gyakorlatot az alapot képező szisztematikus katalóguson belül is alkalmazza ott, ahol az célszerűbbnek és gyakorlatibbnak látszik. — H. ROLOFF (*A központi katalógus elméletéhez*) nagy apparátussal és minden fontos részlet alapos fejtegetésével adja meg az elméleti alapvetést elhez az oly gyakran vitatott és ma sokhelyütt időszerű kérdéshez. — E. RÜCKERT⁴ *A tájékoztatás, a Deutsche Bücherei főfeladatainak egyike* c. tanulmánya érdekesen és jól dokumentálva ismerteti a csaknem

⁴ A nemrég elhunyt UHLENDAHL főigazgató előrelátását és korérzékét dicséri, hogy a nemzeti könyvtárnak tekinthető Deutsche Bücherei-nél a 20-as évek óta állandóan voltak mérnök-könyvtárosok; ezek közül került ki a fenti cikk írója, a tájékoztatás jelenlegi kitűnő vezetője.

teljesen épen maradt, leghatékonyabb nagy német könyvtár tájékoztatási osztályának munkáját. (Ez az osztály nem azonos a bibliográfiai osztállyal, amely a nemzeti és kiegészítő bibliográfiákat dolgozza fel, ill. adja ki.) Érdekes, hogy az 1950/52. évek írásbeli (30 731) és telefonon történt (6765) felvilágosításai összesen még csak az 1929/31-i állapotokat érik el, amiben alighanem nagy része van annak, hogy a német természettudományi-technikai dokumentáció jól működik, és a könyvtárakat erősen tehermentesíti.

Összefoglalólag megállapíthatjuk, hogy a mind elvi és gyakorlati, mind történeti cikkeiben igen gazdag és változatos kiadvány — amelyet egy VORSTIUS-bibliográfia tesz teljessé — méltóképpen képviseli a német könyvtártudományt, és azokhoz a standardművekhez fog tartozni, amelyeket kutatók és gyakorlati könyvtárosok gyakran fognak még problémáik megoldásához kezükbe venni.

MORAVEK ENDRE

Drobná, Zoroslava : Janíček Zmílelý z Písku a Jenský kodex. (Janíček Zmílelý z Písku és a Jénai-kódex). Különlenyomat az *Umění* III. évfolyamából. 1955. 181–204. l. 18 kép. 4°.

A csehszlovák Akadémia művészettörténeti folyóiratának e különnyomata bennünket, magyarokat közelebből érdeklő művészettörténeti kérdést tárgyal: egy kiváló cseh miniátor, Janíček ZMÍLELÝ z Písku munkásságával foglalkozva. Janíček ZMÍLELÝ a XVI. századi cseh miniaturaművészet kimagasló egyénisége volt, akinek munkásságával még a múlt század végén, 1896-ban megjelent összefoglaló művében K. CHYTIL foglalkozott. (CHYTIL, K.: *Vývoj miniaturního malířství českého za doby králu rodu Jagellonského*. Praha, 1896. 324–329 l.) De jelentőségének és művészetének vizsgálata ezentúl, alaposabban mindezekig nem foglalkoztatta a cseh műtörténészeket. Mintegy fél évszázaddal K. CHYTIL közlései után e sorok írója részletesen foglalkozott Janíček ZMÍLELÝ z Písku művészetével, egy Esztergomban őrzött pompás díszítésű *Graduáléval* kapcsolatosan. A rendkívül gazdagon díszített kódex II. ULÁSZLÓ számára készült, s díszítéseiben Janíček ZMÍLELÝ z Písku kezemunkáját ismertük fel. Együttal foglalkoztunk Janíček ZMÍLELÝnek egy másik, addig ismeretlen művével is, a zittai *Graduáléval*, amely a tudományos irodalomban mint német munka szerepelt. (*Az Esztergomi Ulászló-Graduálé*. Magy. Könyvszle. 1941. 342–353. l. Klny. is. — *Dictionnaires des Miniaturistes*. 2. kiad. Szerk. P. D'ANCONA—E. AESCHLIMANN. Milano, 1949. 217–218. l. — A kódex részletes leírását lásd ugyancsak tőlem: *A főszékesegyházi könyvtár*. Magyarország Műemléki Topográfiaja. I. köt. Esztergom. Szerk: GEREVICH Tibor. Bp. 1948. 356–369. l.). A kódex miniaturáinak két SCHONGAUER metszettel való kapcsolatát felismerte VAYER LAJOS (*Bemerkungen zu einer Schongauer Zeichnung*. Acta Historiae Artium. 1953. Tom. I. Fasc. 1–2. 130. l.).

Újabbban a cseh művészettörténészek is felfigyeltek e kiváló miniátor munkásságára, Zoroslava DROBNÁ tanulmánya foglalkozik alaposabban a kiváló művésszel, s érdekes és fontos új megállapításokkal gazdagítja művészetének megismerését. A tanulmány szerzője teljes egészében elfogadta ama megállapításainkat, hogy a cseh irodalomban mindezekig ismeretlen esztergomi *Graduálé* és a zittai *Graduálé* miniaturáit Janíček ZMÍLELÝ z Písku festette. Ama feltevésünkkel azonban, hogy II. ULÁSZLÓnak 1509 szeptemberében Prágában MURONYI WEÉR Andrásnak adományozott címereslevelét is Janíček ZMÍLELÝ festette volna, a cseh műtörténész nem ért egyet. Ennek ellenére e feltevésünket továbbra is fenntartjuk.

Zoroslava DROBNÁ Janíček ZMÍLELÝ művészetének részletesebb tanulmányozásával, az esztergomi és a zittai *Graduálé* ismeretében is, a művésznek egy újabb művét fedezte fel, egy olyan művet, aminek különleges érdekessége az, hogy nem megrendelésre készült egyházi szertartás-kódexet díszít és illusztrál, hanem a híres huszita kódexet,

az ún. *Jénai-kódexet*. A *Jénai-kódex* 1526-ban még Prágában volt, majd később a jénai könyvtár tulajdonába került. A kódexet már a XVIII. század elején említik a német irodalomban, a cseh irodalomban pedig a XVIII. század végén szerepel első ízben. Érdeklődött a rendkívül érdekes kódex iránt GOETHE is, aki egyes miniaturák rajzmásolatait el is küldte egy cseh barátjának, Kaspar v. STERNBERGnek. (E rajzok ma is a prágai Csehszlovák Nemzeti Múzeum tulajdonába vannak.) A *Jénai-kódex* 1951-ben Wilhelm PIECK ajándékaaként visszakerült Prágába, hol a Csehszlovák Nemzeti Múzeumban őrzik. A *Jénai-kódex* keletkezési idejét a szövegben előforduló dátumok alapján régebben 1480 köré, majd később 1490–1505 közé helyezték. A szövegben két ízben szereplő BOHUSLAV z ČECHIC-ről pedig úgy vélték, hogy ő a kódex írója és egyben festője is. DROBNÁ meggyőző stílusvizsgálattal, a *Jénai-kódex* miniaturáinak a zittai *Graduáléval* és Janíček ZMLELÝ más munkáival való egybevetése alapján arra az eredményre jutott, hogy a *Jénai-kódex* 28 illusztrációját Janíček ZMLELÝ festette, s a kódex így a XVI. század első évtizedében, 1500–1510 között készült.

Janíček ZMLELÝ eddig ismert munkái mind egyházi szertartáskönyvek, óriás méretű díszes *Graduálék* voltak. De e vallásos jellegű kódexek díszítéseiben jelentkezett a művésznak egy olyan ritka jellegzetessége, amire annakidején felhívtuk a figyelmet. A konzervatívabb jellegű, vallásos tárgyú miniaturák mellett, a szövegtől függetlenül tobzódó jókedvvel, csillogó humorral festett a lapszélekre népi jeleneteket és ábrázolásokat. Így az esztergomi *Graduáléban* egy falusi búcsú verekedőinek jelenetét s mulatózó tekejátékosokat, a zittai *Graduáléban* ugyancsak táncoló parasztokat, dudásokat stb. — A vallásos tárgyú miniaturák mellett kedvtelve, szellemesen alkalmazta a reális népi elemek éles ellentétét. A *Jénai-kódex* díszítéseinek felfogása más. Itt a huszita történeti események s szertartások ábrázolása mellett nem jókedvvel teli, humoros népi jeleneteket festett, hanem éles gúnnyal a pápa és a főpapok bűneit mutatja, azokat ostorozza. Különleges ikonográfiai érdekessége a *Jénai-kódexnek*, hogy Janíček ZMLELÝ a miniaturákon a vak ZISKA Jánost nemcsak mint a kelyheszászló alatt vonuló husziták harcoss vezérét festette meg. A mennyországban, az atyaisten jobbán, a szentek társaságában is ott találjuk ZISKÁT, mint PÉTER apostol utódját, kezében tartva a mennyország kapujának kulcsát.

Zoroslava DROBNÁ értékes tanulmányának ismertetésekor le kell rögzítenünk, mennyire érdekes és fontos az a tény, hogy a XVI. század első évtizedében az egyházi szerkönyvek egy miniátora, — akinek az urak s gazdag kereskedő megrendelői mellett királya II. ULÁSZLÓ is megbízója volt — nem buzgó katolikus, hanem huszita. A miniátor ezt nem is leplezte, ellenkezőleg, öntudattal írta neve mellé szülővárosa Pisek nevét, amely a huszita mozgalom egyik középpontja, az öt híres huszita város egyike volt. A XVI. századi feudális társadalom viszonyainak feltárásában, amint a kódexfestészet történetében sem kis horderejű az a tény, hogy az egyházi szertartáskönyvek festője huszita forradalmi gondolkozású volt. Mint említettük, ezt kifejezésre juttatta művészetében is, nemcsak azáltal, hogy egy huszita kódex forradalmi felfogású miniaturáit festette. De kifejezésre juttatta a *Graduálékban* is, amidőn vallásos témájú miniaturák mellett a lapszéleken népi jellegű motívumokat, népe fiait ábrázolta: festett angyalokat, de muzsikusokat, dudásokat, pásztorlegényeket is.

A *Jénai-kódex* miniátora művészetének megismerése és huszita volta nemcsak a XVI. század társadalmának megismeréséhez és a kódexfestészet történetéhez szolgál értékes adalékkal. Érdekes dokumentumot jelent a magyar és a cseh huszita kapcsolatok megismeréséhez is. A *Jénai-kódex* már nem ismeretlen a magyar irodalomban. A közelmúltban KARDOS Tibor *A magyarországi humanizmus kora* című művében a *Jénai-kódex* két miniaturájának képét közölte. A miniaturákkal kapcsolatosan idéznünk kell KARDOS Tibornak azt a megállapítását, hogy e „gúnyképek megalkotói a hagyományos

huszita propaganda irodalmi jelszavait illusztrálják ugyancsak hagyományos huszita ikonográfia szerint" (405. l.). KARDOS Tibor azonban e műve megírásakor még nem ismerhette az újabb művészettörténeti eredményeket, a *Jénai-kódex* miniatúráinak Janíček ZMILELÝvel való összefüggéseit, — így tehát a korábbi feltevések alapján a közölt képek magyarázatában azt írta, hogy a miniatúrák túlnyomó részét 1478-ban egy nagy művészi érzékkel rendelkező kelyhes pap készítette (405. l.).

Janíček ZMILELÝ z Pískunak, az esztergomi *Ulászló-Graduále* és a *Jénai-kódex* miniatúráinak közelebbi megismerése nyomán esetleg messzebbmenő következtetések is levonhatók majd a II. ULÁSZLÓ-kori magyar—huszita kapcsolatok vizsgálatakor.

BERKOVITS ILONA

Wäschler, Hermann: Das deutsche illustrierte Flugblatt. Bd. 1. Von den Anfängen bis zu den Befreiungskriegen. Dresden, 1955. Verlag der Kunst, 33 l. 56 t.

WÄSCHER könyve az illusztrált német és német vonatkozású rölapokkal foglalkozik. Nem ezek történetét, hanem csak a hallei Staatliche Galerie grafikai gyűjteményének mintegy ezer rölapja közül a legszebbeket akarja velünk megismertetni. Célja, hogy azok, akik mindeddig a rölapokról semmit vagy keveset tudtak, ezen a válogatáson keresztül ismerjék meg a német illusztrált rölapok néhány szép és tipikus darabját.

Rövid bevezetés után, melyben a rölapok jelentőségét méltatja, közli a kiválogatott lapok reprodukcióit. Ezeket jegyzetekkel látja el, de korántsem tudományos alapossggal. Röviden közli a metsző, illetve rajzoló nevét, korát, működési helyét; a szöveg írójának ugyanezen adatait, majd — amennyiben az eddigi feldolgozásokból ismeretes — a rölap impresszumát.

Válogatási elve: „Elsősorban azokat a lapokat válogattuk ki, melyek az első politikai rölap megjelenésétől máig terjedő 450 év társadalmi és politikai helyzetét tükrözik.” Ebben az első kötetben csak a napoleoni háborúig megjelent ilyen jellegű rölapokat közli. A politikai vonatkozású rölapokon kívül még erkölcsi vagy egyéb nevelő célzatúak is helyet kapnak a reprodukciók között. (*Der Zuchtwagen, Ein Tischzucht, Pestblatt* stb.)

A metszeteket SOLIS, STIMMER, MERIAN és más neves művészek mellett ismeretlenek sora készítette. Azonban ezek alkotásai is mindig a kor színvonalán állanak. — Nem közömbös WÄSCHER számára a szöveg írója sem. Igyekszik mindig ismertnevi szövegírókat vagy költőket szerepeltetni. Ennek köszönhető, hogy Hans SACHS és Sebastian BRANT neve többször előfordul a válogatásban.

Programját a könyv beváltotta. Megismertük belőle a német illusztrált rölapok gazdag tárházát. Ezért hasznos segédkönyv azok számára, akik tanulmányozni akarják a történelem legaktuálisabb dokumentumait. Érdeklődéssel várjuk a második kötet megjelenését.

LÉCES KÁROLY

K. Zarodov: Leninszkaja gazeta Proletarij. Moszkva 1955. Goszpolitizdat. 165 l.

Ma még nem áll rendelkezésünkre olyan tudományos, összefoglaló munka, mely minden részletében feltárná a szovjet szocialista sajtó fejlődésének útját a Harci Szövetség 1894-ben kiadott, kézírással sokszorosított rölapjaitól a jelenlegi *Pravdáig*, és érdeméhez mért megvilágításba helyezné a párt sajtójának a szocialista forradalom megvívásában betöltött szerepét. Éppen ezért fontosak számunkra azok a részlettanulmányok,

melyek megismertetnek a szocialista sajtó fejlődésének egy-egy állomásával. E tanulmányok közül ZVÁVICSnak magyar nyelven is megjelent könyve inkább a szovjet sajtó jelenlegi állapotával foglalkozik (ZVÁVICS: *Szovjetsajtó és könyvkiadás*. Bp. 1948, Új Magyar Könyvkiadó), de annak múltjáról, az új típusú sajtó alapjának tekintett *Iszkráról*, valamint a későbbi *Pravdáról* is ma már több cikk és tanulmány tájékoztat. Azonban a *Vpered* (KOSZTIN: *Bol'sevistszkaja gazeta Vpered*. Moszkva 1952, Goszpolitizdat) és a *Novaja Zsizn'* (KARELINA: *Bol'sevistszkaja gazeta Novaja Zsizn'*. Moszkva 1955, Goszpolitizdat) életrajzának részletes feldolgozása kivételével kevés fény derült eddig azoknak a kisebb, rövidéletű bolsevik újságoknak a sorsára, melyek a forradalom előkészítő periodusában szolgálták a párt ügyét.

Ebből a szempontból érdemel figyelmet K. ZARODOV könyve, mely a *Proletarij* munkáját és jelentőségét ismerteti. A *Proletarij* az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt III-ik, londoni kongresszusának határozatából született, mint a bolsevik *Vpered* utóda, a régi lenini *Iszakra* irányvonalának folytatója. Mint ilyen, a párttörténet egyik fontos fejezetének tükré, ezért ZARODOV — igen helyesen — a párt politikai és szervezeti fejlődésének történetével párhuzamosan tárja fel az újság életrajzát.

A *Proletarij* első száma 1905. május 27-kén első oldalán LENIN: *Közlemény az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt III. kongresszusáról* című cikkével és a kongresszus főbb határozataival jelent meg, mintegy kifejezve ezzel egész további irányvonalát, célkitűzését. ZARODOV könyve is, akárcsak az általa ismertetett újság, a kongresszus korának politikai és történelmi helyzetéből indul ki (*I. A lenini Proletarij létrejötte* című fejezet), és két főfejezetében (*II. A Proletarij — a bolsevikok hatalmas fegyvere a marxista taktikáért vívott harcban; III. A Proletarij az új típusú párt politikai és szervezeti megerősítéséért vívott harcban*) a taktikai és szervezeti problémák szempontjából csoportosítja anyagát. Legfőbb célja, feltárni: hogyan segítette elő az újság cikkeivel a párt-politika e szakasza feladatainak megoldását.

Mint az idézett cikkekből kitűnik, a *Proletarij* cikkanyaga két csoportra oszlik: 1. Tudósítások az 1905-ös forradalmat megelőző eseményekről (pl. az első híradás a szept. 19-én Moszkvában kitört nyomdászsztrájkáról, mely októberre általános politikai harcra csapott át), és az ezekhez fűzött kommentárok, melyek az események általános értékelését fejtették ki. 2. A párt elvi, elméleti kérdéseinek propagálása, többnyire LENIN tollából.

Itt kell kitérnünk LENIN tevékenységére és jelentőségére a *Proletarij* szerkesztésében. Visszapillantva LENIN írói munkájára, A. V. LUNACSARSKIJ a Szovjetunióban az 1931. márciusi marxizmus-tanfolyamon tartott előadásában (*V. I. Lenin, kak redaktor*) mutat rá arra, hogy a szerkesztőség másik három tagja a *Proletarij* tartalmának csak egyharmadát állította össze, a kétharmad rész LENIN munkájának eredménye volt. Az újság nem egészen héthónapos fennállása alatt tollából több, mint ötven cikk és tanulmány született, valamennyi gondos írói munka eredményeként, melyet N. K. KRUPSZKAJA *Lenin — redaktor i organizator partijnaj peccati* című könyvében vázolt.

De nem kisebb jelentőségű LENIN szerkesztői tevékenysége sem, mely világosan mutatja a sajtóval kapcsolatos elveinek, nézeteinek gyakorlati megvalósulását. M. Sz. OL'MINSZKIJ, a szerkesztőbizottság egyik tagja említi visszaemlékezéseiben, hogy az újság teljes anyagát maga LENIN legalább kétszer átnézte: egyszer kéziratban, majd közvetlenül megjelenés előtt. Nagy gondot fordított a világos fogalmazásra, a nyelv tisztaságára, a stílus szépségére, kerülte az idegen szavak felesleges használatát.

Ez az irodalmi igényesség azonban nem jelentette azt, hogy az újságot pusztán írók, újságírók műveivel kívánta volna megtölteni. LENIN a bolsevik újság egyik legfőbb feladatának a néppel való kapcsolat szorosabbátételét tekintette; a *Proletarij* nemcsak

a néphez kívánt szólni, hanem magának a népnek hangja is helyet kapott benne. A redakció rendszeresen levelezett az egyes pártbizottságokkal és csoportokkal. Több, mint 100 városból érkezett csaknem 400 cikk, feljegyzés és információ a Központi Bizottsághoz, — köztük Pétervárról 33, Moszkvából 31, Odesszából 26 stb. — és legtöbbször a *Proletarij* közölte is. A levelezés legnagyobb részét KRUPSZKAJA asszony intézte; a válaszok láthatatlan tintával írva, Franciaországon, Anglián, Németországon keresztül, több címzett kezén át jutottak vissza rendeltetési helyükre, Oroszországba. A cári kormány üldözése következtében ugyanilyen nehéz kerülőúton folyt a *Proletarij* terjesztése is, amit a Központi Bizottság elsősorban nem technikai, hanem politikai kérdésnek tekintett. A helyi pártszervezetek és a Genfben működő Központi Bizottság kapcsolatának legerősebb biztosítója a központi lap volt. A *Proletarij* terjesztését és kapcsolatait ábrázoló térkép (31. l.) világosan mutatja, hogy az újság ezt az elsődleges feladatát teljesítette.

A *Proletarij* — miután hivatását: a III. pártkongresszus határozatainak propagálását és megvalósításuk elősegítését, betöltötte — 1905 novemberében megszűnt, átadva helyét az első legális bolsevik újságnak, a *Novaja Zsizm'*-nek. A bolsevik sajtó további fejlődésére a szerző a könyv *Befejezésében* vet rövid pillantást; itt tér ki továbbá arra az iránymutatásra, melyet a bolsevik sajtó nyújt más országok kommunista sajtóorgánumai számára.

ZARODOV könyvében legfőbb célkitűzését helyesen valósította meg, megvilágítva a *Proletarij* történetének és a kor politikai harcainak szoros összefüggését. Csakis ennek az összefüggésnek a hangsúlyozása teszi lehetővé az aránylag rövidéletű újság létrejöttét, jelentősége és megszűnése okának megértését. Nem lett volna felesleges, ha a könyvben elszórtan említett cikkekről függelékben összesített táblázatot közöl, mivel az itt megjelent művek legtöbbször történelmi jelentőségű, nemcsak a kor ábrázolása, hanem a párt későbbi politikájára vonatkozó iránymutatás szempontjából is. Mind a sajtótörténész, mind a történész munkáját megkönnyítené, ha összefoglaló képet kapna azokról az írásokról, melyeknek első megjelenési helye a *Proletarij* volt.

Hiánynak kell még azt, hogy az újság politikai jelentőségének helyes kidomborítása mellett a sajtótörténeti szempontból még fontos adatok aránylag kevés helyet kapnak ZARODOV könyvében. Gondolunk itt elsősorban a *Proletarij* formai jellemzésére, egyes rovatainak meghatározására, a kiadással kapcsolatos adatokra és technikai problémákra. Ezekre a kérdésekre ZARODOV csak a *Bevezető*-ben szentel néhány sort: „A *Proletarij* hetenként jelent meg Genfben 1905. május 27 (14)-től november 25 (12)-ig. Összesen 26 számot adtak ki. A *Proletarij* főszerkesztője V. I. Lenin volt. A szerkesztőbizottság tagjai: V. V. Vorovszkij, A. V. Lunacsarszkij és M. Sz. Ol'minszkij” (5. l.). Feljegyzi még a szerző néhány munkatárs és levelező nevét, azt azonban már nem említi, hogy a hetilap utolsó két száma VOROVSKIJ szerkesztésében jelent meg, mivel LENIN ekkor már útban volt Oroszország felé. Ugyancsak keveset foglalkozik LENINnek a *Proletarij*-jal kapcsolatos levelezésével, melynek néhány adata jellemzően világítana meg a szerkesztőség tevékenységének irányvonalát. LENIN BOGDANOVHOZ, GUSZEVHEZ, GORKIJHOZ írt leveleiben nem egy értékes utalást találhatunk a *Proletarij* szerkesztésének gyakorlati kérdéseire.

ZARODOV könyvének igazi értékét akkor mérhetjük le, ha a bolsevik sajtó történetének egésze szempontjából vizsgáljuk, melynek elvi irányvonalát, szervezési kérdéseit és feladatát tükrözi az alig hét hónapig fennálló *Proletarij* is. A szocialista szovjet sajtó még megírásra váró félévszázados fejlődésének egyik nagyfontosságú fejezetéhez, az 1905-ös év bolsevik sajtójának történetéhez ZARODOV ismertett műve értékes anyagot és szempontokat szolgáltat.

Gulyás Pál: Magyar írói álnév lexikon. A magyarországi írók álnevei és egyéb jegyei. Függelék: Néhány száz névtelen munka jegyzéke. Bp. 1956, Akadémiai Kiadó, 706 l.

Régóta vártuk GULYÁS Pál álnévlexikonának a megjelenését, — évtizedek óta sóhajtoztunk, ill. szitkozódtunk már amiatt, hogy ennek a rendkívül fontos munkának — amely minden magyar irodalomtörténésznek és minden magyar könyvtárosnak annyira kell, mint a falat kenyér — a megjelenését nem képesek biztosítani az illetékesek. Nagyon jól választott az Akadémia Könyvtártudományi Főbizottsága, amikor mindjárt megalakulása után első teendői között ennek a munkának a kiadását vette programba, és haladéktalanul hozzá is látott e hasznos és hálás feladat megoldásához.

Elmondhatnánk ezt akkor is, ha a munka nem volna olyan nagyszabású, olyan széles bázisra fektetett és olyan jó, amilyen. GULYÁS azonban kitűnő teljesítményt nyújtott.

A lexikon mintegy 20 000 adatot tartalmaz. Bibliográfusoknak nem kell magyarázni, hogy emögött a szám mögött mekkora munka rejlik, hiszen nemcsak összeszedni kellett ezt a hatalmas adattömeget, — ami önmagában is imponáló munka lenne, — hanem az adatok tekintélyes részénél körülményes detektív-munkával kellett megoldani az álnév rejtvenyét. GULYÁS 40 évi kutató munkájának méreteiről, sokrétűségéről fogalmat ad a felhasznált források széles köre, — a kiindulópontul választott SZINNYEI, a szokásos bibliográfiai forrásművek, nagyszámú folyóirat és hírlap (ezeknek a feldolgozása az 1890—1920-as évekre vonatkozólag a legintenzívebb) és az írók saját közlései mellett a váratlan források meglepő tarkasága sorakozik itt a *Színházi Életről* a British Museum katalógusáig és a budapesti ügyészség irattárától az *Égető Testvérek* nyomdájának kötelespéldánykimutatásáig.

A közölt álnevek oroszlánrészét hírlapi cikkek alatt találta a szerző. Ez az oka annak, hogy teljes anyaga elsősorban a történet- és az irodalomtörténetírás számára a legérdekesebb. A könyvtáros szükségletei szűkebbkörűek, GULYÁS adatainak csak egy kisebb hányadára szorítkoznak. A hírlapok feldolgozásából következik, hogy a közölt álnevek zöme az utolsó 100—120 évből való, — ennél régebbi adat minden százra csak egy-kettő esik. A könyvek és a folyóirat- és hírlapi cikkek mellett GULYÁS gyűjtése kiterjed a dalszövegek, fordítások szerzőségére, szerkesztői teljesítményekre stb. is, — szóval a feladat műfaji határainak kiszélesítésében a maximumig megy el. Ilyen széleskörű gyűjtés eredményeit feltáró álnévlexikon alig akad még egy a világirodalomban. Itt is azzal a közismert ténnyel találkozunk, hogy a kis népek nemzeti bibliográfiái általában mélyrehatóbbak, szélesebb kört felölelők, mint a nagy nemzetekéi.

De nemcsak a feldolgozott irodalom műfaji határait vonja meg nagyon tágra a szerző, hanem az álnév fogalmáit is. A bevezetésben adott definíciója szerint: „Álnév minden olyan név, mely egészében vagy részeiben eltér az írók törvényes nevétől, továbbá minden olyan név, kifejezés, egyes betű, betűcsoport vagy jelvény, melyet az írók polgári vezeték- és utónévük helyett írásaik jelzésére felhasználnak”. Vagyis bevonja gyűjtése körébe az állandóan használt írói neveket, a szerzetesi neveket (az utóbbiakat azonban csak szórványosan), a mono- és polygrammokat, sőt a szerző megjelölésére használt számjegyeket és egyéb jeleket és jegyeket is, amelyek nem tartoznak a szorosan vett álnév fogalma alá. A gyűjtés körének ez a kiszélesítése természetesen szintén emeli a munka használhatóságát és értékét. A címleíró könyvtárosnak azonban, amikor GULYÁS-t használja, nem szabad megfélekeznie arról, hogy a mi álnévfogalmunk szűkebb mint GULYÁSÉ; mindenekelőtt nem öleli fel az állandóan használt és az eredeti nevet teljesen elfedő írói neveket. Mi persze nem fogjuk SINAPIUST SENFFTNEK, BAKTAY Ervint GOTTESMANNNAK vagy JÁSZAI Marit KRIPPÉL Máriának katalogizálni.

Az elmondottakból már az is következik, hogy GULYÁS elérte a teljességnek azt a fokát, ami hasonló műnél egyáltalában elérhető. Abszolút teljes bibliográfiát, azt

hiszem, még senki sem látott. Emellett az álnév-gyűjtemények teljességének a szokásos bibliográfiai nehézségeken túlmenően még egy igen súlyos további akadály is van: hiába szerepel egy álnév a szerző gyűjtésében, ha nem sikerült azt feloldania, éppúgy hiányozni fog művéből, mintha nem is akadt volna rá. Az álnév-bibliográfia teljességének méltányos kritériuma valahogy így fogalmazható meg: tartalmazza-e — kedvező hiány-százalékkal — mindazokat az álneveket, amelyeknek feloldása az ilyen bibliográfiai gyűjtőmunka keretei között megoldható.

A munka felépítése a következő. Egy aránylag rövid előszóban GULYÁS először az álnevek „morfológiáját” adja magyar példák alapján, — a kuriózumok kedvelője sok érdekeset és szórakoztatót találhat ebben az összeállításban. Utána röviden beszél módszereiről és forrásairól, — a bibliográfusok bizonyára osalódottan érnek végére GULYÁS idevágó mondanivalóinak, még mielőtt belemelegedtek volna: a GULYÁS által elvégzett nyomozómunkának a szakember számára nagy a varázsa, és szívesen hallana róla többet, részletesebbet.

Az előszó után következik a mű törzse: az álnevek jegyzéke betűrendben. Az egyes adatok az álnév és feloldása, valamint a forrás megjelölése mellett megadják azt is, hogy hol és mikor használta a szerző az illető álnevet: ha önállóan megjelent művön használta, ennek címét, megjelenési helyét és évét, ha folyóirati vagy hírlapi cikkekben, a folyóiratok és hírlapok címét az időpont vagy időtartam feltüntetésével együtt. Ez a minuciozítás, amit kevés más álnévgyűjtemény ér el, nagyon emeli a munka használhatóságát. Kétségtelen persze, hogy az anyag természete meg is követelte ezt a módszert. GULYÁS hatalmas adattömegében nagyon sok az ismétlődő álnév; az ANONYMUS álnévnek például 19 viselőjét ismeri GULYÁS, a KRÓNIKÁS-nak 27 viselőjét, és ezek között elég gyakoriak a kortársak. Ezeket egyszerű időmegjelöléssel pontosan meghatározni és egymástól megkülönböztetni nem lehetett volna. — A görögbetűs álneveket, valamint az álnév helyett használt számjegyeket és egyéb jeleket (háromszög, egyenlőségjel, paragrafusjel stb.) a betűrendes jegyzék után külön jegyzékekben sorolja fel a szerző.

Az álnevek jegyzékét követi a névmutató: az álnevet használó szerzők nevének betűrendes jegyzéke, minden név mellett az illető álneveinek felsorolásával. A kötet végén GULYÁS ráadást ad gazdag bibliográfiai kutatómunkájának terméséből: egy függelék, amely néhány száz névtelen mű és fordítás jegyzékét tartalmazza az író, ill. fordító neveinek feloldásával. Ha a ráadást nem is illik kritizálni, mégsem hallgathatjuk el, hogy ez a függelék csalódást okoz: a Magyarországon megjelent anonim műveknek csak kis töredékét tartalmazza.

Végül van egy kritikai megjegyzésünk is: az álnév-jegyzék betűrendezése nem eléggé átgondolt, gyakran következtelen, ami főleg a kevésbé rutinos használó számára meg fogja nehezíteni a lexikon használatát.

GULYÁS a betűrendezésnél két egymással ellentétes elvet követ: a névszerű, a névhez hasonló és a teljes, értelmes szavakból álló többtagú álneveket az általános gyakorlatnak megfelelően szavanként, a szóhatárok figyelembevételével betűrendezi, vagyis nem olvassa egybe az önálló szavakat, — viszont a rövidítésekből, egyes betűkből és betűcsoportokból álló jegyeket, valamint azokat, amelyeknek első tagja egy rövidítés, betű vagy értelem nélküli betűcsoport, a szóhatárokra való tekintet nélkül, elejétől végéig egybeolvassa betűrendezi. Példák: a W-R Ö-N polygrammot WRÖN-ként sorolja be, az A. V. B. kryptonymot AVB-ként, a Sz . . . I LAJOS kryptonymot SZLAJOS-ként, a W. FARKAS JÓZSEF álnevet WFARKASJÓZSEF-ként.

Bár kétségtelen, hogy első pillantásra természetesebbnek tűnnék, ha vagy az összes, vagy legalább az — akár csak látszólag is — eredeti névből képzett mono- és polygrammokat (a fenti példák mind ilyenek) ugyancsak a szóhatárok figyelembevételével betűrendezné, — magát a GULYÁS által alkalmazott második elvet mégsem tartjuk

kifogásolható, mert mechanikusabbá teszi a betűrendezést, és ha a kétféle betűrendezés elv alkalmazásának határterületén zavarokat okoz is, feltétlenül megvan az az előnye, hogy fölöslegessé teszi a más rendszerek mellett elkerülhetetlen bonyolultabb betűrendezési szabályok kidolgozását, s így a kereső szempontjából komoly előnyei vannak. De azt már semmi esetre sem helyeselhetjük, hogy GULYÁS az előszóban semmi tájékoztatást sem ad a betűrendezés általa követett módjáról, hiszen a két ellentétes elv alkalmazása egymás mellett egyáltalában nem magától értetődő, és a gyakorlatlan számára föltétlenül magyarázatra szorul. Még kevésbé helyeselhetjük, hogy a fent jelzett kettős rendezési elv alkalmazásában nem következetes.

Emellett az említett második rendezési elvnek szerintünk föltétlenül szükséges korrektúrája lett volna az akár valóban, akár csak látszólag személynévből képzett polygrammoknál a valódi vagy fiktív családnevet jelző betű vagy betűk kiutalása, — pl. : BERZEVICZY Albertnek a *Pester Lloyd*-ban használt A. v. B. polygrammjára utalás B., A. v. alatt. Ha másért nem is, legalább azért, mert GULYÁS könyvének külföldi terjesztése tervbe van véve, a külföldi használókra tehát tekintettel kellett volna lennie.

Láttuk, hogy az S. PÁLMAI BÉLA, H. ANDRÁS KÁROLY stb. árneveket egybeolvasva az *S* ill. *H* betűhöz sorolja be. Megfelelő magyarázat és utasítás után ez — mint mondtuk — elfogadható lenne, persze föltétlenül utalóval a vezetéknev-szerű PÁLMAI, ill. ANDRÁS szavakról, mindenképpen helytelen azonban, hogy ez az utaló hol megvan, hol nincs meg. Az idegennyelvű műveken szereplő valódi név benyomását tévő árneveket hol az első, hol a második tagjuk alatt betűrendezi, pl. : ADOLF AUGUST, ABBÉ DE CHAMEAUX, ANGE PITOU, JEAN PREUX, — de : ASTOR, Anthony; AUBORN, Stefan; HÁMORSKY, Ondrej. Az első megoldásra nehéz igazolást találni, — arra viszont egyenesen lehetetlen, hogy ilyenkor a vezetéknev benyomását tevő névről igen gyakran még utalót sem készít.

Az *az* és *egy* névelőkkel kezdődő appellatívumokat az általában követett gyakorlatának megfelelően a szóhatárok figyelembevételével betűrendezi, viszont az *a* névelővel kezdődőket egybeolvassa, — ez az utóbbi megoldás legalább három szempontból minősül következetlenségnek.

A kötet kiállításáért, tipográfiájáért a kiadót dicséret illeti, a korrekturáért viszont kritika : az ilyen természetű kézikönyvben, amelynek szövege úgyszólván egészen nevekből és számokból áll, nem szabad ilyen sok sajtóhibának lennie.

DOMANOVSKY ÁKOS

A magyar művészettörténeti irodalom bibliográfiája. (A XVIII. századtól az 1954. év végéig.) — Bibliographie der ungarischen kunstgeschichtlichen Literatur. Szerk. BIRÓ Béla. Budapest 1955. 611 l.

A magyar szakbibliográfiák sora az elmúlt év folyamán újabb jelentős művel gazdagodott. BIRÓ Béla és munkatársai elkészítették *A magyar művészettörténeti irodalom bibliográfiáját*. A hatalmas kötet több, mint 27 000 adatával minden korábbi hasonló vállalkozást fölülmúl az anyag gazdagságában. Mindezideig el nem ért teljességgel körképet ad művészettörténeti irodalmunk majd két és fél évszázados terméséről. A munkát elsősorban a művészettörténész szakemberek várták, de a tájékoztató könyvtárosok és bibliográfusok körében sem volt kisebb az érdeklődés.

A következőkben néhány megjegyzést fűzünk a műhöz. Észrevételeinket elsősorban a bibliográfus szempontjai alapján tesszük.

1. *A gyűjtés köréről.* Az *Előszó* közlése szerint az anyaggyűjtés „nem öleli fel az egyetemes művészettörténetet, hanem címének megfelelően csak a magyar művészet-

történet irodalmát dolgozza fel, ide értve azokat a külföldi vonatkozásokat is, amelyek kapcsolatban vannak a művészet történetével."

A bibliográfia gyűjtőterületének ez a kijelölése nem egyértelmű, nem pontos. Nyilvánvaló, hogy az összeállítás nem a művészettörténet irodalmának egyetemes bibliográfiája. Viszont mit értsünk azon, hogy „nem öleli fel az egyetemes művészet-történetet”? Talán azt, hogy nem regisztrálja pl. a spanyol vagy a kínai művészetre vonatkozó magyar anyagot? Ez nincs így, mert feltárja ezeket a területeket is.

Mit jelent az, hogy „csak a magyar művészettörténet irodalmát dolgozza fel”? Talán azt, hogy csak a magyar művészettörténészek magyar nyelvű cikkeit tartja számon? Nem, mert közli pl. MÜTHER, REINACH, ZSDÁNOV stb. magyarra fordított műveit is.

Mit jelent az, hogy feltárja „azokat a külföldi vonatkozásokat is, amelyek kapcsolatban vannak a művészet történetével”?

Azt gondolnók, hogy a BANNER—JAKABFFY-féle *A Dunamedence régészeti bibliográfiájához* hasonlóan külföldi szerzők idegen nyelvű, magyar vonatkozású művészet-történeti cikkeit, tanulmányait is feltárják. Erről sajnos nincsen szó.

A gyűjtési kör pontosabb és egyértelműbb meghatározását adja a szerkesztő egy másik közleményében. (*A felszabadulás utáni tíz év művészettörténeti irodalma*. Művészet-tört. Értesítő. 1955. 1. sz. 99. l.) Itt azt olvassuk, hogy a bibliográfia „tárgyköre csak a magyar és a vele kapcsolatba hozható külföldi művészetre terjed, tehát nem tartalmazza az idegen szerzőknek, idegen művészeti tárgyú közleményeit”.

Ezt az elvet, mint láttuk, (REINACH, MÜTHER stb.) nem valósították meg következetesen. (MÜTHER esetében a felvételt az indokolja, hogy a könyv függeléke LYKA Károly tanulmánya a magyar képrásról. Itt viszont a címléírás analitikus formájával kellett volna indokolni a besorolást.)

Felmerül ezzel kapcsolatosan a kérdés, hogy vajon a magyar művészettörténeti irodalom bibliográfiájából kirekeszthetők-e „az idegen szerzők idegen művészeti tárgyú közleményei”?

Az ilyen jellegű anyag nem látszik túlságosan terjedelmesnek. Feldolgozása különösebb fáradságot nem jelentett volna. Elvi szempontból is helyesebbnek tartanók regisztrálásukat, hiszen hogy mit fordítanak magyarra az egyetemes művészettörténeti irodalomból, az is fontos adalék lehet a magyar művészettörténeti gondolkodás fejlődésének történetében.

A gyűjtőkör elvi kijelölésének labilitása a továbbiakban bizonyos formai megkötésekkel némiképpen szilárdulni látszik. A feldolgozás során ugyanis csak az önállóan, valamint folyóiratokban, évkönyvekben és egyéb időszak kiadványokban megjelent anyagot tárják fel, a napilapok cikkanyagáról eleve lemondanak. „Mindazonáltal — írja az *Előszó* — a lehető teljességre való törekvés érdekében feldolgoztuk a vezető budapesti napilapokat, különös tekintettel az 1919. évi proletárdiktatúra idején megjelent újságokra és a vezető napilapok ünnepi különszámaira.”

A gyűjtési kör formai szempontjai is meglazulnak tehát: mégis betör, legalább részben, a hírlapi anyag.

A tudományos bibliográfia anyaggazdagsága sohasem baj, inkább erény. De fontos lenne tudni, hogy mi az itt beáramló anyag, honnan kapjuk. Meg kellett volna jelölni, mik a feldolgozott „vezető budapesti napilapok”, továbbá mit tártak fel a gyűjtő munkatársak a proletárdiktatúra sajtójából. S ezzel egy újabb problémához jutottunk el.

Az *Előszó*ban a következőket olvassuk: „A feldolgozott folyóiratok stb. száma mintegy 300, címeik rövidítését külön rövidítési jegyzékben adjuk.” Ha most megnézzük ezt a jegyzéket, itt mindössze 155 tételt találunk. A kutató, a bibliográfus számára pedig fontos lenne tudni, hogy mi az a terület, amit már feltártak, ahol nem kell tovább bűvárokodnia, újabb adatok reményében. Hiánynak tartjuk tehát, hogy nem

közölték a feldolgozott folyóiratok stb. teljes jegyzékét, az évkörök feltüntetésével. A nem teljes rövidítési jegyzék ezt a fontos feladatot nem töltheti be.

Már az említett rövidítési jegyzék tanulmányozása során is felmerül a kérdés, vajon a feldolgozott anyag a legfontosabb és legdúsabban fizető forrása-e a magyar művészettörténeti irodalomnak? Nagyjában, egészében igen. De úgy véljük, hogy a *Rádió Élet* és a *Tolnai Világlapja* bizvást elmaradhatott volna, s helyette nagyobb örömmel és haszonnal vennénk pl. *A Hét*, az OSVÁT-féle *Figyelő*, a *Szerda* és az *Élet* teljes anyagát.

Meggondolandó az is, hogy ha már a hírlapanyag egy része bekerült a gyűjtésbe, nem lett volna-e helyes a már eddig, más bibliográfiákban feltárt gazdag anyagot átvenni. Ebben a vonatkozásban a következő lehetőségeket említjük: SZINNYEI *Reper-toriumának* megfelelő köteteit (1731–1880), HELLEBRANT *Reperitoriuma* (1885–1918), az I. TÓTH Zoltán szerkesztésében megjelent *Magyar Történeti Bibliográfia*, SZENDREY–SZENTIVÁNYI: *Magyar képzőművészek lexikonának* nagyon hasznos bibliográfiái.

Helyhiány, papírgondok és kiadási problémák miatt rekesztették ki az összeállításból a hírlapanyagot. A teljesség igénye szempontjából mégis hibának tartjuk ezt, annál is inkább, mert ha e csonkaság vállalására „objektív nehézségek” kényszerítettek is, a munka megfelelő helyén e fontos bibliográfiai segédeszközökre fel kellett volna hívni a kutatók figyelmét.

2. *Címleírások.* A feltárt anyag megrögzítésével, a címleírással kapcsolatosan minden bibliográfia alapkövetelménye az egységesség és a következetesség. Ennek a célnak szolgálatában készült el a *Könyvtári címleírási szabályok* (MNOSZ 3424) című szabvány. Előírásaitól indokolt esetben el lehet térni, pl. ha elegendőnek látszik a rövidített címfelvétel alkalmazása. A leírás, természetesen, ebben az esetben is tartalmazza a könyv felismeréséhez vagy a cikk megtalálásához elengedhetetlenül szükséges adatokat.

Ha most ezekhez a követelményekhez mérjük *A magyar művészettörténeti irodalom bibliográfiáját*, akkor sok a hiányossága. A címleírások nem egységesek és nem következetesek. Szinte az az érzésünk, hogy az anyaggyűjtő művészettörténész munkatársak valamennyien egyéni elképzeléseik szerint rögzítették az adatokat.

Különösen szembeötlők a hiányok az önállóan megjelent munkák esetében, ahol, nem említve az adatok szabványszerű sorrendjét, sok helyen elhagyták a lapszámot. Pl. RAPAICS Raymund: *A magyarság virágai.* A virágkultusz története. Bp., 1932. (l. 124. l.). Ebből a „felvételből” a kutató nem tudja meg, hogy a mű kis füzet-e vagy pedig egy alapvető terjedelmes monográfia. Az efféle példákat még szaporíthatnók.

A tudományos szakbibliográfiáktól nemcsak a könyv- és folyóiratanyag regisztrálását várjuk, hanem analitikus feltárásukat is. A gyűjteményes munkák esetében a bennük foglalt cikkeket felsorolását, egyszerűs műveknél pedig, ha a cím nem vall a tartalomról, néhány szavas annotációt.

E bibliográfia a gyűjteményes munkáknál analízis. Eljárási módja azonban nem szerencsés és nem következetes. Vegyük például a *Lyka Károly Emlékkönyvet* (Bp., 1944). *A Művészettörténészek. Művészeti írók* szakban meg is találjuk, de nem könnyen. Nem LYKA vagy a könyvet összeállító PETROVICS Elek neve alatt, hanem az N. N. betűjegyek nem megokoltan dús sorozatában (113. l.). Helyes lett volna már itt, a könyv főhelyén, tartalomjegyzékszerűen feltárni az anyagot, az egyes tanulmányokat pedig a megfelelő szakba is beosztani. Csak az utóbbi szempontot valósították meg. Ily módon a gyűjteményes kötetek a beosztás főhelyén elsikkadnak.

Hasonló a helyzet pl. a *Petrovics Elek Emlékkönyvvel* is. Ezt egy szakban (*Művészettörténészek* stb.) két helyen is megtaláljuk, egyszer az N. N. sorozatban, egyszer a *Petrovics Elek Emlékkönyv*nél (114. l.) minden impresszum adat megjelölése nélkül. Ebben az esetben is helyes lett volna már a főhelyen feltárni a kötet tanulmányanyagát.

Ily módon legalább itt szerepelne SOMOGYI József: *A tell-halafi ásatások jelentősége* és ZICHY István: *A Képeskrónika miniatűrjei viselettörténeti szempontból* című tanulmánya, amely nem került be más szakba.

Vannak olyan gyűjteményes kötetek is, amelyeknél nem hajtották végre az analízist. Ebben a vonatkozásban LYKA Károly *Magyar mesterek*, RÉVAI József *Kulturális forradalmunk kérdései* és ZSDÁNOV *A művészet és filozófia kérdéseiről* című munkáját említjük meg. (Az a tény, hogy a gyűjteményben szereplő írás esetleg folyóiratban is megjelent, és ezt az adatot közlik, még nem teszi feleslegessé a gyűjtemények analizálását.)

A tudományos bibliográfia másik analizáló feladata akkor jelentkezik, mikor a mű, a tanulmány címéből nem következtethetünk annak tartalmára is. Különösen fontos ez a munka akkor, ha a teljes gyűjtés anyagát, mint a mi esetünkben, szakrendbe sorolva közlik. Erre vonatkozóan csak két példát említünk.

A *Művészetről általában* című szakban (35. l.) találjuk a következő cikket: THALY Kálmán: *Könyvtári és képzőművészeti adalékok*. Századok 1886. 912–913. l. A szerző itt egy XVII. századi adatot közöl KÉPIRÓ KÉRI Györgyről, aki „funerális zászlót” készít gróf BATHYÁNYI Ádám részére. A címből ez nem derül ki, tehát a cikket analizálni kellett volna. Ha ez megtörténik, akkor nyilvánvaló, hogy a THALY adalékot nem a *Művészetről általában* című szakba sorolják.

A *Művészetek története* című szak G. R. T. S.: *Egynéhány megholt magyar képzőművészről* című cikkét közli (57. l.). Ha beleolvassunk a *Tudományos Gyűjtemény* 1828-as évfolyamába, kiderül, hogy többek között BOGDÁN Jakabról, MÁNYOKI Ádámról van szó, s majd egy ívnyi terjedelmű részlet foglalkozik KUPÉCZKY Jánossal. Természetes, hogy analitikus felvétel esetén a cikket valamennyi művészhez be kellett volna sorolni. Ez sajnos elmaradt, úgyhogy pl. a KUPÉCZKYre vonatkozó anyagból hiányzik ez a korai figyelemre méltó cikk. (Szerzője egyébként gr. TELEKI Sámuel l. SZENDREY–SZENTIVÁNYI *Képzőműv. Lex.* 223. l. bibliográfia).

A teljesértékű analitikus feltárás elmulasztásának káros következményei különösen az anyag elrendezése során mutatkoznak meg.

3. *Az anyag elrendezése.* A magyar művészettörténeti irodalom bibliográfiája szakrendben sorakoztatja fel anyagát. Egy szakbibliográfia elvi strukturája végső soron az illető tudományág szervezetét, tagoltságát tükrözi. Ez egyik biztosítéka a „szakszerűségnek”, de nem biztosítéka minden esetben és feltétlenül a használhatóságnak is. A művészettörténeti bibliográfiában alkalmazott szakrendnek elemzése, bírálata első-sorban művészettörténeusaink feladata. Néhány észrevételt azonban meg kell tennünk ezzel kapcsolatban is. Az I. főcsoport (*Egyetemes művészet. Múzeumok. Műemlékek.*) 2. részében gyűjtik össze az esztétika, művészetelmélet és kritika anyagát. a II. főcsoport 2. részébe kerül a marxizmus-leninizmus, szocialista realizmus irodalma. Ez a szétválasztás teljesen indokolatlan és téves. Az anyag elrendezésének átgondolatlanságát itt csak egy példával illusztráljuk. ZSDÁNOV *A művészet és filozófia kérdéseiről* írott tanulmánya az *Esztétika* csoportban található, ezzel szemben Lev TOLSTOJ *Tudomány és művészet* című könyve a marxizmus-leninizmusnál.

Az anyag beosztásában való bizonytalanság és következetlenség valamennyi szakcsoportban kimutatható. A *Múzeumok. Múzeológia* fejezetben ilyen című tanulmányok sorakoznak egymás után: *Leonardo da Vinci festménye a Szépművészeti Múzeumban*, *Jacopo Sansovino műhelyéből való szobor a Szépművészeti Múzeumban*, *Rembrandt rézkarcai*, *Sopron szab. kir. város múzeumának régi bábsütő emlékei* stb. Nyilvánvaló, hogy ezeket a cikkeket nagyon kevesen keresik majd a *Múzeológia* szakban.

A *Gyűjtők. Magángyűjtemények* fejezetében a tanulmányírók betűrendjében közlik az anyagot. A gyakorlat szempontjából hasznosabb lett volna a gyűjtők, ill. gyűjtemények kiemelése.

A *Művészettörténeszek. Művészeti írók* szakban hasonló a helyzet. Itt pl. a ЛУКА Károlyra vonatkozó anyagot hét hasábból kell összeböngészni. Ha a művészettörténeszek betűrendjében sorakoztatták volna fel az adatokat, erre a többletmunkára nem volna szükség.

A III. főcsoport (*Egyéb tárgykörök*) „alosztásainak” sorrendje nem látszik logikusnak. Nyilván tévedésből került a *Miniatura* címszó alá néhány olyan tanulmány is, amely a miniatűr képek problémáival foglalkozik.

A bibliográfia első három szakcsoportja, mely a művészettörténet általános kérdéseivel és néhány részterülettel foglalkozik, megítélésünk szerint az egyik legtamadhatóbb része az egész műnek. Szakbibliográfiáink úgynevezett általános részében, az utóbbi évek termését véve figyelembe, mindig jelentkeztek az anyag sokrétűségéből következő szerkesztési nehézségek. A művészettörténeti bibliográfia nem a legszerencsésebb megoldást választotta ezen a területen, sőt eleve elzárkózott a jobb megoldás lehetőségétől.

Az *Előszó*ban ez áll: „Minden címszó csak egyszer szerepel a könyvben — ott, ahová szakszempontról leginkább tartozik”.

Ez a szerkesztési elv, azt is mondhatjuk, önként vállalt puritánizmus, egyfelől az anyag sokoldalú feltárásának lehetőségét veti el, és túlfeszíti a felállított szakrend teherbírását, másfelől pedig sok vonatkozásban a mutatókra épít.

Az egyszeri beosztás elve nem megnyugtató, mert mint már láttuk, az anyagot nem analitikusan tárták fel, s így a rendezésnél igen jelentős százalékban csak a munkák címeire támaszkodhattak. Így tehát a címszavak gyakran nem oda kerültek, ahová szakszempontról leginkább tartoztak volna. Továbbá, az egyszeri beosztás elve a szakcsoportok részletesebb tagolását követelné. Mindezt a bibliográfia szerkesztői is érezték, s ezért az elvet több esetben sutba vetve, több helyre osztották be céduláikat. (Pl. KÁLLAI Ernő *Magyarország és Európáig* l. 28. l. (*Művészetről általában*), és 44. l. (*Vegyestárgyú publikációk*) stb.)

A IV. és V. fejezet a magyar művészettörténet irodalmát adja időrendben, századonként a XIII. századtól a XX. századig. Ez a megoldás nem szerencsés. A századok mechanikus lezárása számos összefüggő problémát és életművet vág ketté, illetőleg tol időben előbbre vagy későbbre. Megítélésünk szerint, semmiben sem ment volna a szakszerűség rovására, ha a IV. és V. részből minden személyi vonatkozást kiemelték volna, és tekintet nélkül az időrendre, betűrendben követte volna egymást a művészekre vonatkozó teljes anyag. (A művek, kiállítási katalógusok, tárlatismertetések és a rájuk vonatkozó irodalom.) Ez a szerkezet nagyon megkönnyítené a kutató munkáját, akinek most gyakran nyolc-tíz helyről kell összekeresgélnie egy művész irodalmát.

4. *Mutatók*. Mint már korábban megállapítottuk, *A magyar művészettörténeti irodalom bibliográfiájának* szerkezetéből következők a mutatók szerepének és jelentőségének megnövekedése. A szakrendbe állított teljes anyaghoz helyesen a szerzők és művészek betűrendes névmutatóját készítették el. Mindkét részben hiányoljuk azt, hogy nem tettek tipográfiai különbséget a művészre, illetőleg a szerzőre vonatkozó, valamint a tőlük származó anyag között. Ez a látszólag lényegtelen mozzanat nehézkessé teszi az egyébként gondosan szerkesztett mutatórendszert.

5. *Summa és javaslat*. BIRÓ Béla és munkatársai hatalmas anyagot gyűjtöttek össze. Ezért a legteljesebb elismerés illeti meg őket. Tény azonban, hogy az anyag bibliográfiai feltárása és rendszerezése nem a legszerencsésebben történt meg. Hiányzott a művészettörténetész mellől a bibliográfus munkatárs, a módszertani tanácsadó. Ez hiba volt, de olyan hiba, melyet még időben, a munkálatok átgondoltabb megindításával helyre lehetett volna hozni.

A Könyvtártudományi Főbizottság egyik munkaterülete, hogy a Magyar

Tudományos Akadémia osztályaival együttműködve elősegítse a szakbibliográfiák helyes tervezését, a szerkesztés legjobb módszereinek alkalmazását. Az ismertetett bibliográfia szerkesztési szabályzata sajnos nem került a Főbizottság elé, és az Országos Széchényi Könyvtár központi nyilvántartása is csak akkor kapott róla hírt, mikor már a kézirat elkészült. A Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata ugyan szaklektorokra bízta az ellenőrzést; javaslataikat azonban csak részben hajthatták végre, nyilván mert a nyomda sürgette a kéziratot.

A magyar művészettörténeti irodalom bibliográfiájának hibái elsősorban ebből a helytelen szervezésből fakadnak. Tanulság ez szakbibliográfiát készítő intézményeink számára, de tanulság a bibliográfiai munkát országos viszonylatban irányító szerveinknek is. A központi nyilvántartó, koordináló és módszertani segítséget nyújtó munkát ismeretessé kell tenni a bibliográfia minden művelője számára, mert jó szakbibliográfia csak a szaktudós és a bibliográfus együttműködéséből születhetik.

A művészettörténeti bibliográfia megjelenése azt a gondolatot is felveti, hogy az egyes szakterületeken már kurrenssé válhat a könyvészeti munka. Javasoljuk, hogy a *Művészettörténeti Értesítő* minden évi utolsó füzetében Brró Béla szerkesztésében továbbra is közölje egy-egy esztendő szakirodalmának természetét. Helyesnek látszanék, ha ezek az évi összefoglalások külön füzetben, mellékletként csatlakoznának a folyóirathoz. Ezeknek összegyűjtött példányai erősen kitolnák egy újabb összefoglaló kötet készítésének határidejét.

BÉLLEY PÁL

Rác Aranka — Kepes Ágnes — Tóth Béla : Gyermek és ifjúsági könyvtárak.

Bp., 1955. Művelt Nép, Egyetemi ny. 103 l.

A magyar könyvtári irodalom legmostohább területe a gyermekekre vonatkozó. A most megjelent kézikönyv bibliográfiai jegyzéke a legjobb bizonyosság erre, hazai szerzőtől legfeljebb cikkek találhatóak benne. Az érdeklődő egy-két közismert mű fordításán kívül jóformán semmilyen forrásmunkát sem olvashat.

A szakirodalom helyzete a könyvtárak való körülményeit tükrözi. A közművelődési könyvtári hálózat olvasóinak nagyon jelentős része gyermekek, de a gyermekolvasók szakszerű ellátása, a gyermekkönyvtárügy nehezen tart lépést a szükséglettel. A felszabadulás után a kulturális munka egészét új vágányokra kellett helyezni, és a szó igaz értelmében véve „tömegkönyvtárról” csak 1945 után beszélhetünk. A roppant arányú fejlődés problémahalmaza közepette a gyermekek könyvtári ellátásának ügye nem kapta meg az őt megillető hangsúlyt. Ez fejeződik ki a szakirodalom elmaradottságában is. A *Gyermek és ifjúsági könyvtárak* tehát töretlen ösvényen indul, és vállalnia kell az alapvetés terheit. Nehézzé teszi feladatát az a tény, hogy hazánkban átalakulóban levő, kezdeti formákkal küzd a gyermekkönyvtári mozgalom. Maga is gyermek módjára gyorsan nővi ki a nemrég még rászabott „öltözéket”.

Mondanunk sem kell, hogy a vállalt munka hálás feladatot is jelent. Ilyen körülményeket leküzdeni nagyobb szó, mint hat használható kézikönyv után egy hetedik, modernebbet írni. A szerzők elégedettek lehetnek a közös munkával, soraikon nem érződik bizonytalanság vagy az önállóság hiánya. Adott körülmények között a legjobb eredményt érték el.

Praktikus művet írtak, mindenütt és mindenben a jelen helyzet szükségleteire ügyelve, hazai talajon állva, az itthoni igények mércéje szerint.

Ez a praktikusság könyvük legjellemzőbb vonása és erőssége, mert minden gyakorlati kérdéssel hasznosan foglalkoznak. A praktikum egyben a kis kötet korlátait is megszabja. Ezen az alapon nincs módjuk az elméleti kérdések tüzetesebb, távolba tekintőbb vizsgálatára, — nem vehetik egybe a gyermekkönyvtárügy nemzetközi síkon elért eredményeit, — nem foglalkozhatnak a klasszikus irodalom olvastatásának metodikájával oly mértékben, mint amennyire ez fontos.

Mindamellet el kell ismerni, hogy a szerzők gyakorlatiassága nem rontja le a fejlődés távlatainak érzékeltetését. A legraktikusabb tanácsok, mint a helyiségek elrendezésére, a bútorok méretére, jellegére, a munkafolyamatok elrendezésére vonatkozó, — hazai intézményeink nagy részénél a jövő programjába tartoznak. Csak örülhetünk annak, hogy a kezdet nyűgeivel bajlódó gyermekrészlegek jövőendő fejlődése ilyen útmutatás irányába halad.

A magyar gyermekkönyvtári részlegek jelenlegi szintjéhez képest pl. magas fokot jelent az a katalógus-rendszer, melyet a kézikönyv ismertet. A gondosan tagolt és a legkülönbözőbb igényekre épült típusok ma még csak néhány nagyvárosi könyvtárban találhatók meg. Mégsem nevezhető maximalistának az az elgondolás, mely azokat népszerűvé, általánossá kívánja tenni. A könyv ismerteti a katalógusok elkészítésének módját, és ebből kitűnik, hogy nem fokozottan munkaigényes feladatról van szó, nem is olyanról, mely sok utánjárásba és költségbe kerül. Itt is, mint a könyv más részleteinél is, érezhető az a nagyon biztató felismerés, hogy a gyermekkönyvtárban nem fárasztóbb és nem bonyolultabb a munka, mint a homogénebb jellegű felnőtt közönség ellátásában. Az egyéni ötletesség a fontos, mely a szűkös viszonyok között is valami újszerűt és vonzót nyújt a könyvtárba lépő gyermeknek.

Még a gyakorlott és jól képzett könyvtárosnak is sok értékes tudnivalót ad a kölcsönzéssel foglalkozó fejezet. Különösen az a rész, mely röviden és szemléletesen összefoglalja az életkori sajátosságokból formált igényeket. Sikertelt és jól használható az a módszertani tanács, mely a mesére korlátozott típus lélektanát tárgyalja. Csupán annyit jegyezni meg, hogy FAGYEJEV : *Tizenkilencen-jének* és FURMANOV : *Csapajev-ének* olvastatása (62. l.) kisré merész lépés olyan serdülőknél, akiket most kell kimozdítani a kizárólagos mese-olvasásból.

A ponyva-problémát túlkönnyen intézi el a kézikönyv, és e jól átgondolt munkát forgatva csodálkozik is ezen az olvasó. A könyvtárosi idealizmus reminiscenciáit idézi az a megállapítás, hogy a ponyva népszerűségének oka a kis olvasók hiányos kritikai érzéke, mely az izgalmas, de silány művet nem képes bírálóan megítélni. Méginkább erre vall a következő mondat, mely szerint az egyetlen hatásos ellenszer a művészi irodalomban keresendő.

Mint ismeretes, a ponyvák gyermek és ifjú olvasóinak száma igen jelentős, ez a körülmény minden társadalmi tényezőt felelősségre int, főleg azokat, amelyek közvetlenül részt vesznek a nevelésben. A ponyvaolvasás mint kóros jelenség mindenekelőtt szociális probléma, és ha nem küzdünk elég következetesen azért, hogy a gyermekek szociális körülményei megváltozzanak, a jó irodalom segítségével nem elegendő.

Dicséret illeti a társas foglalkozások, rejtvények, játékok ismertetését, mert ez könnyen átvezethető és széles körben jól megvalósítható példákra utal.

Sajnos a serdülőkkel, a 14 éven felüli olvasókkal foglalkozó rész kevésbé eleven és életszerű, mint az előző fejezetek. Ennek — akárcsak a szakirodalom helyzetének — kulcsát a gyakorlat adja meg. Ez a könyvtártípus még problematikusabb, mint a gyermekrészlegeké, és gyakorlatilag nehéz elkülöníteni a felnőtttektől a jelen állapot alapján. Ezért a kötetnek erről szóló részletében sok a deklaratív és általános jellegű kijelentés, kevés a hasznosítható tapasztalat. Leginkább az olvasótervekről, a serdülők arányos és helyes olvastatásáról szóló rész sikerült, ez — hasonlóan a gyermekek könyvtári nevelésé-

nek módszertanához — megszívlelendő és meggyőző tanulságokat fogalmaz meg. Az egyéni, személyre szabott tervek módszere valóban a legtökéletesebb, a kitzűzöt célt. Mai dologi és személyi ellátottságunk mellett azonban csak a fejlődés irányát, nem napi programját jelenti.

A könyv szerzőit példás szerénység, jó értelmű gyakorlatiasság és az a biztos érzék jellemzi, mellyel a lehetőségeket és a fejlődés vonalát összekötötték. Könyvük írásmódja egyszerű, világos és kedvet ébresztő. Aktuális segédkönyvet adtak azoknak a kartársaiknak kezébe, akik legnagyobb részt magukra hagyva küzdöttek a vonzó munkakör kezdeti nehézségeivel.

A jövő minden bizonnyal nemcsak a gyermekkönyvtári apparátust fogja tökéletesíteni, hozzájárul majd a szakkönyvek gazdagodásához is. Az alapvetés meggyőző arról, hogy a gyermekkönyvtárügy lelkes munkásai a tudományos szintű munka feladataira is alkalmasak.

ARDÓ MÁRIA

A második világháború története (1939–1945). Válogatott művek bibliográfiája. (Összcáll. KÖVES Erzsébet.) Bp. 1955. Főv. Szabó Ervin Könyvtár. 167 l.

A Szabó Ervin Könyvtár új kiadványa érezhető hiányt pótol a magyar bibliográfiák sorában, s mint az első ilyen jellegű kiadvány nemcsak a nagyközönség, hanem a kutatók számára is használható segédkönyv. Az összeállítóknak természetesen az anyag sokrétű és ellentmondásos volta miatt számos nehézséggel kellett megküzdeniük. A legnagyobb nehézség az anyag kiválogatásában mutatkozott. A bibliográfia, mint ahogyan szerkesztői írják, elsősorban azok számára készült, akik „a politikai tisztánlátás, a művelődés céljából érdeklődnek a második világháború története belső mozgatóerőire” — ezért nagyon helyesen, csak magyar nyelvű munkákat vettek bele. A legnagyobb nehézség azonban abban rejlett, hogy kevés igazán tudományos értékű könyv jelent még meg a második világháborúról, és ezért fel kellett venniük hibás, eszmei és tárgyi tévedéseket tartalmazó műveket is. Ezen a téren követtek el kisebb-nagyobb hibákat. Felvették pl. CZEBE Jenő—PETHŐ Tibor: *Magyarország a második világháborúban* c. munkáját — amelyről egyébként megjegyzik, hogy nem minden szempontból tárgyilagos és megbízható mű, ugyanekkor megfeledeztek pl. COMMAGER, Henry: *A második világháború története* c. művéről, pedig ez az egyetlen összefoglaló jellegű mű, amely részletesen tárgyalja az Egyesült Államok és általában a nyugati hatalmak második világháborús szerepét.

A bibliográfia beosztása a következő: az első részben általános, összefoglaló munkákat, beszédeket stb. találunk, amelyeket nem lehetett volna egy-egy ország címszava alá sorolni. Az első főcsoporton belül több alcsoportot találunk (Újabb cikkek, hivatalos dokumentumok, államfők megnyilatkozásai, történelmi áttekintések, elméleti művek, a fasizmus rémtettei, a felelősségre vonás). Véleményem szerint ez a tagolás túlzott, és megnehezíti a tájékozódást. Helyesebb lett volna az egészet — időrendi sorrendben — egy főcím, pl. általános művek alatt felsorolni. Legfeljebb mint egészen speciális témát: a fasizmus rémtetteit és a felelősségre vonást lehetett volna külön csoportosítani.

A második részben a háborúban résztvevő egyes országok szerint rendszerezték az anyagot. Ez a bibliográfia „legtökéletesebb” része. Az összeállítóknak kisebb-nagyobb hiányoktól eltekintve sikerült az egyes országokkal kapcsolatban a leglényegesebb műveket feltüntetniök. Néhány a bibliográfiából kimaradt, de szerintem fontos munkára azonban szeretném felhívni a figyelmet. PARRAGI—HORVÁTH: *Világtörténeti lexikon*. 2. kiad. 2. köt., DEZSÉNYI Miklós: *A szovjetorosz dunai hajóraj harcrai Magyar-*

ország felszabadításáért, DEZSÉNYI M.: *Hősök és árulók. A magyar összeomlás katonai története*, [SALLAI] SALAMON Elemér: *8000 kilométer stb.*, hogy csak néhány fontosabb művet említsek.

A harmadik rész talán az egész mű leghasznosabb fejezete. Az összeállítóknak sikerült a második világháború első magyar nyelvű, pontos és részletes kronológiáját megírni, melynek használhatóságát földrajzi mutató összeállításával is növelték. Nem ártott volna azonban, ha a kronológiát névmutatóval is ellátják.

Külön meg kell dicsérnünk a kötet világos és könnyen áttekinthető nyomását, ami különösen a kronológiai résznél szembetűnő. Általában sikerültnek mondható az anyag összeállítása is. Különösen jó a szépirodalmi rész, melyet a bibliográfia természete, és a rendelkezésre álló használható anyag szűkös volta következtében fel kellett venni a bibliográfiába. Jók az annotációk is, bár gyakran hosszabbak a kelleténél (pl. DURR: *India a második világháborúban* 34 sor, WEINERT: *Memento Sztálingrád* 30 sor, ugyanekkor NEMES: *Magyarország felszabadulása* 12 sor, TÓTH: *A szovjet hadsereg felszabadító hadműveletei* — az első e kérdéssel részletesebben foglalkozó magyar munka — csak három sor.)

Végezetül a bibliográfia két legnagyobb fogyatékoságáról néhány szót. Az egyik az ún. „nem kívánatos” vagy „kritikával kezelendő” művek kérdése. Itt vagy arra az álláspontra kellett volna az összeállítóknak helyezkedniük, hogy egyáltalán nem veszik be a bibliográfiába, vagy pedig valóban felvenni azokat a műveket, amelyek nélkülözhetetlenek egyik vagy másik téma feldolgozásához. Ebben az esetben természetesen nyomatékosan fel kellett volna hívni a figyelmet az annotációban a mű eszmei vagy tartalmi hiányosságaira. A másik hiányosság a hirlap- és folyóiratcikkek felhasználásában mutatkozik. Az összeállítók itt is félmegoldást választottak. Ha egyáltalán felvettek folyóiratcikkeket, akkor nagyobb gonddal kellett volna eljárniuk. A *Hadtörténeti Közlemények* 1955. évi 1. számának — Magyarország felszabadításának eseményeit tárgyaló — cikkei semmiképpen sem maradhattak volna ki ebből az összeállításból.

Mindezeket a kisebb-nagyobb fogyatékoságokat leszámítva megállapíthatjuk, hogy a bibliográfia összeállítói elérték feladatukat. Sikerült egy használható, jó összeállítású, a körülményekhez és az anyag természetéhez képest tartalmas és minden kérdést felölölő bibliográfiai összeállítást adniuk, melyet nemcsak a nagyközönség, hanem a szakértők is haszonnal forgathatnak. A mű természetesen nem lépett, és nem is léphetett fel tudományos igénnyel, ezért sikerült volna ellenére továbbra is fennáll a második világháború politikai és katonai kérdéseivel foglalkozó, valóban tudományos igényű bibliográfia összeállításának szükségessége.

RÁZSÓ GYULA

TARTALOM

<i>Maller Sándor</i> : A nemzetközi kiadványcsere — The International Exchange of Publications	273
<i>Borsa Gedeon</i> : Constitutiones Novae Almae Ecclesiae Strigoniensis	287

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

<i>Kumorovitz L. Bernát</i> : II. Ulászló levélváltása Firenzével a Mátyás halála után ott-rekedt Corvinák ügyében	294
<i>Stoll Béla</i> : A Kelecsényi-énekeskönyv :	296
<i>Kostyál István</i> : Festetics György könyvtárosi instrukciója	299
<i>Hankiss Elemér</i> : Don Quijote	304
<i>Marosi Éva</i> : Forradalmi ponyva 1942-ből	313

FIGYELŐ

A Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Köre	318
<i>Takács József</i> : A könyvtári jog a könyvtári munka szolgálatában	320
<i>Csapodi Csaba</i> : A földrajzi katalógus a könyvtár katalógusrendszerében	324
<i>Szöllősy Tibor</i> : A megyei könyvtárak cikk-katalógusairól	332
<i>Szekeres Margit</i> : A szerzők nevének egységes feltüntetése folyóiratcikkek címében	335
<i>Barta Gábor</i> : A Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (ISO) új könyvtári vonatkozású ajánlásai	338

SZEMLE

Bibliothek, Bibliothekar, Bibliothekswissenschaft, (Ism. <i>Moravék Endre</i>)	339
Drobná, Zoroslava : Janiček Zmilělý z Písku a Jenský kodex. (Ism. <i>Berkovits Ilona</i>)	341
Wäscher, Hermann : Das deutsche illustrierte Flugblatt. (Ism. <i>Léces Károly</i>)	343
K. Zarodov : Leninszkaja gazeta Proletarij. (Ism. <i>Wendelin Lidia</i>)	343
Gulyás Pál : Magyar írói álnév lexikon (Ism. <i>Domanovszky Ákos</i>)	346
A magyar művészettörténeti irodalom bibliográfiája (Ism. <i>Bélley Pál</i>)	348
Rácz Aranka—Kepes Ágnes—Tóth Béla : Gyermek és ifjúsági könyvtárak. (Ism. <i>Ardó Mária</i>)	353
A második világháború története (1939—1945) (Ism. <i>Rázsó Gyula</i>)	355

Ára: 20,- Ft

Előfizetés egy évre 60,- Ft